Πρέπει ἐν τούτοις νὰ θεωρήσωμεν βέβαιον ὅτι ὁ αὐτουργὸς τοῦ Μικροῦ Χρονικοῦ ἐβασίζετο ἐπὶ ἀντιβόλου εἰς πολλὰ σημεῖα καλυτέρου τοῦ ἀντιβόλου ἐκείνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ὁ διασκευάσας τὸ ἀρχικὸν κείμενον τοῦ Φραντζῆ Μακάριος Μελισσηνὸς καὶ γενικώτερον τῶν ἀντιβόλων ἐκείνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν οἱ παραδίδοντες σήμερον τὸ Μέγα Χρονικὸν κώδικες. Ἡ ἀξία ἑπομένως τοῦ Μικροῦ Χρονικοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ κ. Παπαδόπουλος ἀνεγνώρισεν, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὁρμώμενος, παραμένει καὶ πρέπει νὰ ληφθῇ, σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ἰδίως ἐκεῖ ἔνθα ὑποτίθεται ὅτι παραλαμβάνει αὐτολεξεὶ ἢ σχεδὸν αὐτολεξεὶ τὸ κείμενον τοῦ καλοῦ ἀντιβόλου του. Τὸ ἀρχικὸν κείμενον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Φραντζῆ ὀφείλομεν ἑπομένως νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ Μέγα Χρονικὸν λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ Μικρόν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ τροποποιηθῇ καὶ ἡ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Φραντζῆ γνώμη τοῦ κ. Παπαδοπούλου (πβλ. ὑπ' ἀριθ. 2 πραγματείαν αὐτοῦ σελ. 179).

Αἱ διαπιστώσεις αὗται τοῦ κ. Παπαδοπούλου, ἡ προσεχὴς ἔκδοσις καὶ τῶν δύο ἄλλων βιβλίων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις τῆς παραδόσεως τοῦ Μικροῦ Χρονικοῦ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ πλησιάσωμεν τὸ ἀρχικὸν κείμενον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Φραντζῆ, εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὁποίου αἱ ἔρευναι τοῦ κ. Παπαδοπούλου προσέφερον σπουδαιοτάτην συμβολήν.

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Τρύφωνος Εὐαγγελίδου. *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας. [Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι Καποδιστρίου.] Ἐν Ἀθήναις 1936 τόμ. Α' σ. 373 + CL, τόμ. Β' σ. 547.*

Μετὰ τὴν πρὸ ἑβδομηκονταετίας δημοσίευσιν τοῦ «Σχεδιάσματος» τοῦ ἀοιδίμου Μ. Παρανίκα, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων λογίων ἔγραψαν ἢ εἰδικὰς μελέτας περὶ τῶν κατὰ τόπους Ἑλληνικῶν σχολείων μετὰ τὴν ἅλωσιν ἢ καὶ παρενέβαλον ἀξιολόγους περὶ αὐτῶν πληροφορίας εἰς ἱστορικὰς καὶ ἄλλας μονογραφίας. Τὸ πολύτιμον, πλὴν διεσπαρμένον, τοῦτο ὑλικὸν καιρὸς πλέον ἦτο νὰ συγκεντρωθῇ ἐπὶ τὸ αὐτό, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν δειχθῇ ἡ πρὸς τὴν παιδείαν ἔφεσις τῶν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν Ἑλλήνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διευκολυνθῇ καὶ ἡ σχετικὴ ἔρευνα.

Τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ἐπιστημονικὸν ἅμα καὶ ἐθνικόν, ἀφ' οὗ τὰ σχολεῖα μετὰ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους ἀπετέλεσαν τὰ κέντρα, περὶ ἃ περιεστράφη ὁ ὅλος βίος τοῦ ἔθνους, ἀνέλαβε νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὁ ἐλλόγιμος συγγραφεὺς ὁ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐργασιῶν αὐτοῦ γνωστός.

Οὗτος ἠκολούθησε μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ σχέδιον τοῦ Παρανίκα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
24/04/2024 06:05:10 EEST - 3.139.70.131

πραγματευθεὶς περὶ τῶν σχολείων τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, πρὸς δὲ καὶ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἱδρυθέντων εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, πλουσίαν ὅμως βιβλιογραφίαν χρησιμοποιήσας καὶ πολλαχόθεν χρησίμους καὶ σχετικὰς πληροφορίας ἀρυσθείς, ὑπερηκόντισε τὸ ἔργον ἐκείνου. Φρονῶν δέ, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι ἡ γνῶσις τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τοῦ Καποδιστρίου, σχολεῖα θὰ ἦτο ἀτελής, ἂν μὴ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ σχολικὰ πράγματα τῶν Βυζαντινῶν, ἐφρόντισε καὶ περὶ τούτων νὰ πραγματευθῇ, προτάξας τοῦ ἔργου του, ἐν εἴδει προλόγου, καὶ μικρὸν τροποποιήσας τὴν κατὰ τὸ 1933 ἐκδοθεῖσαν μελέτην του «Τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως (1453) μέχρι τοῦ (1893) μετὰ προλεγομένων περὶ τῆς παιδείας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ περὶ διδακτικῆς μεθόδου».

Ὁ διατρέχων τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ καὶ πολλαὶ ἱστορικαὶ περιλαμβάνονται πληροφορίαι καὶ ἔνθα πολλάκις παρακολουθεῖται ἡ ἱστορία τῶν σχολείων μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων, μεθ' ἱκανοποιήσεως βλέπει ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησε πάσας σχεδὸν τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα. Εἷς τοιαύτης ἐν τούτοις ἐκτάσεως ἔργον ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἔμεινεν ἀκόμη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑλικὸν πρὸς χρησιμοποίησιν. Περὶ τῶν σχολείων π. χ. τῆς Κρήτης δύνανται ἀκόμη πλείονα νὰ λεχθῶσι, σχετικὰ δὲ πρὸς τὸ θέμα εὕρηνται καὶ ἐν τῷ βιβλιαρίῳ τοῦ Μ. Γεδεὼν «Παιδεία καὶ πτωχεία παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας». Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ δὲ τοῦ Ἀθανασίου Πολίτου «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ νεωτέρα Αἴγυπτος» ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ δὴ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα, ὑπῆρχε σχολεῖον ἀπὸ τοῦ 1566-1568 καὶ ὅτι ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, πρὶν γίνῃ Ἀλεξανδρείας, ἵδρυσεν ἐκεῖ ἱεροδιδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν κυρίως τῶν μοναχῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν σχυλείων τοῦ τέως δήμου Οἰνοῦντος τῆς Λακεδαίμονος χρήσιμος θὰ ἦτο καὶ ἡ ἐμὴ μελέτη «Τὰ σχολεῖα τοῦ Οἰνοῦντος ἐπὶ Καποδίστρια» ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸν τόμον τοῦ 1925 τοῦ περιοδικοῦ «Μαλεβοῦ».

Ὁ Εὐαγγελίδης, ἵνα καταστήσῃ ἀρτιώτερον τὸ ἔργον του, ὀρθῶς ποιῶν, συνεβουλεύθη καὶ διάφορα ἔγγραφα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ εἶναι μὲν λόγου ἄξιαι αἱ ἐξ αὐτῶν παραλαμβανόμεναι πληροφορίαι, ὀλίγαι ὅμως. Εἰς τὰ περὶ τῶν σχολείων π. χ. τῆς Ἑρμουπόλεως γραφέντα σημαντικὰς θὰ παρεῖχον συμπληρώσεις τὰ ὑπ' ἀριθ. 6849, 7060-7062, 7285-7293 ἔγγραφα τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. 8696 ἔγγραφον τοῦ Ἀρχείου τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας ἀρκοῦντα θὰ ἐδίδασκε περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ σχολείου τῆς Θήρας ἀπὸ τοῦ 1799 διὰ τῶν ἐτῶν 1803, 1806, 1809, 1814 καὶ 1818-1820.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
24/04/2024 06:05:10 EEST - 3.139.70.131

Καὶ τὰ σχολικὰ δ' ἔγγραφα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, μ' ὅλον ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Καποδιστριακὴν ἐποχὴν καὶ τὴν μικρὸν μετέπειτα, ἱκανὰ διὰ τὴν σύγχρονον, ἀλλὰ καὶ τὴν παλαιοτέραν σχολικὴν ἱστορίαν διδάσκουσι, συμπληροῦντα ὅσα λέγει ὁ συγγραφεύς. Διὰ τὰ σχολεῖα λ. χ. τῆς Λακεδαίμονος ἀρκετὰ καὶ καλὰ λέγονται ἐν τοῖς σχολικοῖς ἐπὶ Καποδίστρια κατὰ τὸ 1829 (ἔγγρ. 7 Δεκεμβρίου), ἀξιόλογα δ' εἶναι ὅσα λέγει καὶ ὁ Ι. Π. Κοκκώνης ἐν τῇ ἐκθέσει του τῇ ὑποβληθείσῃ εἰς τὴν Γραμματείαν τῇ 11 Δεκεμβρίου 1830, μετὰ τὴν κατὰ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους γενομένην ἐπιθεώρησιν, καὶ ἐν ᾗ λέγονται καὶ πολλὰ σχετικὰ περὶ τῶν σχολείων τοῦ τμήματος Μονεμβασίας. Ἀρκοῦντα ἐπ' ἴσης τὰ αὐτὰ ἔγγραφα διδάσκουσι περὶ τοῦ σχολείου Κάτω Ρίζης τῆς Λακεδαίμονος (ἔγγραφα 7ης Δεκεμβρίου 1829 καὶ 4ης καὶ 11ης Φεβρουαρίου 1831) ὡς καὶ τοῦ τῆς Καστανιᾶς τῆς αὐτῆς περιοχῆς (ἔγγρ. 27ης Ὀκτωβρίου 1829, 27ης Δεκεμβρίου 1829, 30ης Ἀπριλίου καὶ 8ης Ὀκτωβρίου 1830 καὶ 4ης Μαΐου 1831).

Ὁ μέλλων συστηματικῶς νὰ καταγίνῃ μὲ τὴν μελέτην τῶν ἐγγράφων τῶν δύο τούτων πολυτίμων Ἀρχείων πολλὰ ὄντως θὰ ἠδύνατο νὰ διδάξῃ περὶ τῶν κατὰ τὸν ΙΗ΄ καὶ ΙΘ΄ αἰῶνα σχολείων τῶν χωρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ χρησιμοποιήσεως χειρογράφων ὁ λόγος, σκόπιμον κρίνω νὰ σημειώσω ἐνταῦθα καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος τοῦ γένους Βασίλειος Μυστακίδης, ἐν βραχείᾳ σημειώσει του, ἀναγράφει ὅτι ὑπάρχει σιγίλλιον ἀπολυθὲν τῷ 1815, ἐπὶ Κυρίλλου περὶ τοῦ ἐν Ἰνδζέσου τῆς Καππαδοκίας σχολείου καὶ ἕτερον Γρηγορίου τοῦ Ε΄ τοῦ 1820 περὶ τοῦ σχολείου Νεβσεχὶρ (Νεαπόλεως).

Διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους τέλος σημειῶ ὅτι ἐν τῷ προσεχεῖ τόμῳ τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος θὰ δημοσιευθῇ, ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ αὐτοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, πίναξ τῶν ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Ἀρχειοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μνημονευομένων σχολείων μετὰ περιλήψεως τῶν σχετικῶν σιγιλλίων.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Εὐαγγελίδου, τὸ ὁποῖον, πρὸς εὐχερεστέραν χρῆσιν, ἐπάναγκες θὰ ἦτο νὰ ἔχῃ πίνακα προσώπων, καὶ μάλιστα τόπων, λέγω ὅτι τοῦτο εἶναι προϊὸν μελέτης μακρᾶς, περιέχει πλουσιώτατον ὑλικόν, διασαφηνίζει τὴν ἱστορίαν πλείστων σχολείων, καὶ ἀποτελεῖ χρησιμώτατον εὑρετήριον διὰ τοὺς μέλλοντας εἴτε νὰ ζητήσωσι σχετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς ἱστορίας διαφόρων σχολείων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδίστρια, εἴτε νὰ γράψωσι συμπληρωτικῶς περὶ αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Τοιοῦτον ὄν τὸ ἔργον καθίσταται πολύτιμον ἀπόκτημα πάσης βιβλιοθήκης, καὶ δὴ σχολικῆς.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
24/04/2024 06:05:10 EEST - 3.139.70.131